

УДК 378.147:004.01

Георгій Ассєв,
доктор технічних наук, професор,
завідувач кафедри інформаційних
технологій ХДАК

Документознавство в інформаційній індустрії

Інформаційні ресурси України в інформаційній індустрії розглядаються з позицій обслуговування "зовнішніх" користувачів (тобто суб'єктів, не пов'язаних безпосередньо з їхнім формуванням); ресурсів масового використання; "вбудованих" інформаційних ресурсів органів влади і управління різних рівнів, на підприємствах та в установах. Наводяться стандарти управління інформаційними ресурсами. Описуються кваліфікаційні вимоги до документознавця в інформаційній індустрії. Розглядається рівень освіти за спеціальністю "Документознавство та інформаційна діяльність" в Україні.

Ключові слова: документознавство, управління, інформаційна індустрія, інформаційні ресурси.

Вступ. В умовах сучасної інформаційної індустрії, коли інформація стала першорядною цінністю, трактування поняття "документ" набуває нового значення. Сьогодні документ — це не просто об'єкт, що містить інформацію, а й один зі способів комунікації та управління; комплексне поняття, невіддільне від інформаційного середовища і системи. У статті в різноманітних аспектах розглядається поняття "документ", який нині стає багатозначним і багатфункціональним, проникає в усі галузі людської діяльності, що розширює його типовий спектр, а також впливає на сферу професійної підготовки фахівців у галузі документознавства та інформаційної діяльності.

У 1994 р. Міністерство культури і мистецтв України затвердило навчальний план і всі супутні документи спеціальності "Документознавство та інформаційна діяльність" за напрямом "Культура". У 1995 р. з цієї спеціальності в Харківській державній академії культури був проведений перший в Україні набір студентів.

Інформаційні ресурси України призначені для обслуговування "зовнішніх" користувачів (тобто суб'єктів, не пов'язаних безпосередньо з їхнім формуванням), а також використовуються для вирішення завдань державного управління та електронного уряду, становлять інтерес передусім для суспільства і є основним об'єктом державної інформаційної політики. Такі інформаційні ресурси (ІР) формуються й експлуатуються різного роду інформаційними організаціями і підрозділами — державними, муніципальними та приватними. У підпорядкуванні всіх відомств і регіональних адміністрацій функціонують державні інформаційні організації.

Універсальний характер мають також довідкові ІР масового використання, тобто інформаційні масиви, що містять адресні дані, відомості про роботу підприємств побутового обслуговування, органів влади, транспорту, зв'язку, про організацію відпочинку, навчання тощо. На сьогодні в Україні система інформаційно-довідкових служб (ІДС) для населення потребує удосконалення, а українські інформаційні ресурси — структурного наповнення. Необхідно створити умови, що забезпечать отримання та актуалізацію відомостей про роботу підприємств, організацій, органів влади та управління для подальшого інформаційного обслуговування населення.

Крім інформації зі спеціалізованих організацій, підрозділів і систем, у забезпеченні роботи будь-яких органів

влади, організацій і підприємств ключову роль відіграють їхні власні ІР, що створюються безпосередньо в ході основної діяльності та управління підприємством [1]. Такі інформаційні ресурси звичайно використовуються тільки в межах певних технологічних процесів і управлінських завдань. Це здебільшого інформаційні файли різних автоматизованих систем управління, систем управління виробництвом і технологічними процесами, успадкованих від СРСР і нині перебудованих в системи MRP¹, MRP II², ERP³, SCM⁴, CRM⁵,

¹ **MRP** (англ. *Material Requirement Planning*) — система планування потреб у матеріалах, одна з найпопулярніших у світі логістичних концепцій, на основі якої розроблена і функціонує велика кількість мікрологістичних систем.

² **MRP II** (англ. *Manufacturing Resource Planning*) — планування виробничих ресурсів, стратегія виробничого планування, що увібрала принципи детального планування виробництва підприємства, охоплює облік замовлень; планування завантаження виробничих потужностей, потреби в усіх ресурсах виробництва (матеріали, сировина, комплектуючі, устаткування, персонал), виробничих витрат; моделювання ходу виробництва, його облік, планування випуску готових виробів, оперативне корегування плану і виробничих завдань.

³ **ERP** (англ. *Enterprise Resource Planning*) — планування ресурсів підприємства, організаційна стратегія інтеграції виробництва та операцій, управління трудовими ресурсами, фінансовим менеджментом і активами, орієнтована на безперервне балансування та оптимізацію ресурсів підприємства за допомогою спеціалізованого інтегрованого пакету прикладного програмного забезпечення, що обслуговує загальну модель даних і процесів для усіх сфер діяльності.

⁴ **SCM** (англ. *Supply Chain Management*) — управління ланцюгами постачань, як наукова дисципліна вивчає ресурси промислових, логістичних і торгових підприємств, а також рішення, що приймаються людьми стосовно процесів міжорганізаційної взаємодії для перетворення, трансформації і використання цих ресурсів по усій довжині ланцюга створення вартості від джерел вихідної сировини до кінцевого споживача. З практичної точки зору це системний підхід до інтегрованого планування і управління усім потоком інформації, матеріалів і послуг від кінцевого споживача через підприємства і склади до постачальників сировини.

⁵ **CRM** (англ. *Customer Relationship Management*) — модель взаємодії, яка базується на положенні, що центром усієї філософії бізнесу є клієнт, а основними напрямками діяльності — заходи з підтримки ефективного маркетингу, продажів і обслуговування клієнтів. Програма досягнення цих бізнес-цілей поєднує збирання, зберігання й аналіз інформації про споживачів, постачальників, партнерів, а

CSRP⁶, ERP II⁷, робочі картотеки, комплекти технічної та креслярсько-конструкторської документації, прейскуранти, калькуляції та інші робочі документи. Взаємозв'язок перерахованих систем показано на рисунку.

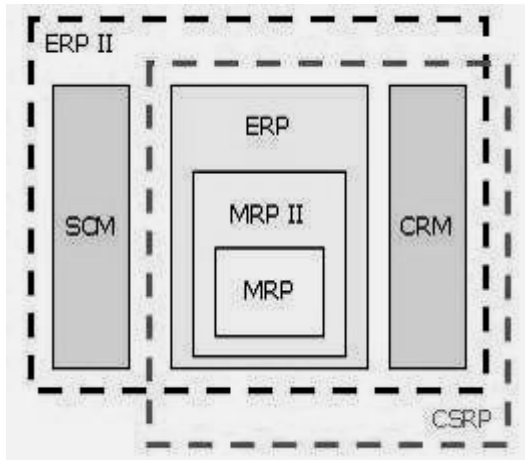

Рис. Управлінські взаємодії завдань документообігу в інформаційному просторі підприємства

Аналогічні за принципами використання "вбудовані" інформаційні ресурси формуються в органах влади та управління різних рівнів, на підприємствах і в організаціях сфери матеріального виробництва, організаціях соціальної сфери, установах культури, освіти, організаціях, пов'язаних з охороною здоров'я, житлово-комунальним, побутовим обслуговуванням населення тощо. Державне управління та регулювання процесів формування та використання всіх цих видів інформаційних ресурсів здійснюється переважно через відомчі та територіальні системи управління відповідними галузями.

Незважаючи на те, що вбудовані ІР використовуються здебільшого "всередині" окремих організацій, до багатьох з них є значний суспільний інтерес, оскільки вони можуть служити джерелом інформації для інших організацій та підприємств (зазвичай пов'язаних між собою технологічно), а також для громадян (електронний уряд, ресурси органів влади і управління, організацій соціальної сфери).

Місце документознавців в інформаційній індустрії.

Цілком зрозуміло, що в такій ситуації необхідно спрямувати досягнення науки і техніки, пов'язані з переробленням і передаванням інформації, на вдосконалення інформаційного обслуговування суспільства. Очевидно, що нині пошук необхідної інформації без залучення автоматизованих систем

також про внутрішні процеси компанії, а функції включають продажі, маркетинг, підтримку споживачів, ребрендинг.

⁶ **CSRP** (англ. *Customer Synchronized Resource Planning*) — встановлює методологію ведення бізнесу, що ґрунтується на поточній інформації про покупця. CSRP зміщує фокус підприємства з планування потреб виробництва на планування замовлень від покупців. Інформація про них і послуги "виплавляється" в основу організації. Діяльність з виробничого планування не просто розширюється, а віддається і замінюється запитом покупців, переданими з підрозділів організації, орієнтованими на роботу з покупцями.

⁷ **ERP II** (англ. *Enterprise Resource and Relationship Processing*) — управління внутрішніми ресурсами і зовнішніми зв'язками підприємства. За визначенням, наданим "Gartner Group", ERP II — це бізнес-стратегія підприємства, яке належить до певної галузі, і набір ключових для цієї галузі застосувань, що допомагають клієнтам і акціонерам компанії збільшувати вартість бізнесу за рахунок ефективної ІТ-підтримки й оптимізації операційних і фінансових процесів як усередині свого підприємства, так і у зовнішньому світі — у рамках співпраці з іншими корпораціями. В Україні та РФ ці системи поки не використовуються.

і широкої кооперації із застосуванням електронних засобів передавання інформації буде малоефективним і не забезпечить виробництво і наукові дослідження на рівні вимог часу. Необхідне активне використання принципово нових методів та засобів опрацювання, зберігання та передавання інформації установами, що оперують великими її обсягами в реальному часі. В іншому випадку значна частка генерованої інформації осяде на периферії джерела і залишиться непоміченою. Зі створенням комп'ютера людство отримало чудову можливість підсилити свої інтелектуальні здібності: з'явився потужний помічник у сфері збирання та оброблення інформації, що трансформувалася традиційні інформаційні технології, на основі яких утворилися нові. Виникла інформаційна індустрія.

Виключно прогресивний розвиток засобів обчислювальної техніки, зв'язку, опрацювання, збереження і подання інформації уможливив перехід до "безпаперової" технології і "безпаперового суспільства", в якому інформаційний обмін між людьми здійснюється за допомогою електронних засобів (відеотелефону, факсимільного передавання документів, відеотекстових систем, електронної пошти, телеконференцій, мережі передавання даних), а збереження та оброблення інформації — за допомогою засобів обчислювальної техніки.

Перехід від традиційних методів зберігання, пошуку та розповсюдження інформації (ручних методів пошуку й аналізу, пошти, телеграфу та ін.) до нових безпаперових (баз даних, інформаційно-пошукових систем, комп'ютерних мереж, супутникового зв'язку, волоконно-оптичних кабелів, систем опрацювання текстів, локальних обчислювальних мереж, автоматизованих робочих місць) призвів до прискореної орієнтації в подіях, явищах, економічних процесах, торговельних операціях, нових технічних рішеннях.

Методами безпаперової технології можна так опрацювати інформаційний потік, щоб на базі вивчення науково-технічної, патентної, кон'юнктурної та економічної інформації одержувати аналітико-синтетичні матеріали, що характеризуватимуть стан і тенденції розвитку тієї чи іншої галузі знань, перспективні напрями науки і техніки. Отримана таким чином інформація може бути використана для вироблення розумної та ефективної стратегії управління.

Розвиток інформаційної індустрії відбувається надзвичайно високими темпами. Вже нині у світі працюють кілька сотень інформаційних центрів, що мають майже 3000 баз даних з можливістю спілкування в діалоговому режимі. Тільки в США, за даними "Business Week", у пам'яті ІР зберігається приблизно $1,7 \cdot 10^{15}$ (це, для порівняння, до десятка Бібліотек Конгресу) записів. Доходи американських компаній, які залучені до інформаційної індустрії та виробляють різну інформаційну техніку (комп'ютери, супутники зв'язку, копіювальні апарати, апаратуру зв'язку, телевізійну апаратуру тощо), становлять ≈ 1500 млрд дол.

Паралельно з розвитком інформаційної індустрії почала розвиватися інформаційна економіка, пов'язана із продажем інформації, програмного забезпечення, наданням обчислювальних послуг і передаванням інформації, яка стала ресурсом, а отже, виникла проблема її економічної оцінки, визначення способів використання та обміну. Створюються різні служби управління інформаційними ресурсами.

Методи приймання, передавання і зберігання інформації вивчає теорія інформації, розділ інформатики, інструментами якої служать теорії випадкових процесів, кодування, ймовірностей, математична статистика. Увага до проблеми передавання інформації та її кількісної оцінки була повернута фундаментальними роботами Н. Вінера і К. Шеннона, які започаткували розроблення теорії інформації.

Інформатика своїм походженням зобов'язана інформаційній діяльності (ІД), пов'язаній зі збиранням, зберіганням, опрацюванням і поширенням наукової інформації (НІ). З роз-

робленням і впровадженням у практику засобів автоматизації інформаційної діяльності, створенням інформаційно-пошукових систем ІД за своїм змістом наблизилась до розділу кібернетики, що вивчає методи і засоби управління інформаційними процесами. Якщо в інформатиці спробувати об'єднати поняття "інформація" і "автоматизація", то до інформатики варто було б віднести комплекс дисциплін, що вивчають загальні властивості, структуру, закономірності інформації, використання її в управлінні, її дисципліни, що забезпечують можливість здійснювати систематичне автоматизоване логічне опрацювання, зберігання, нагромадження інформації й передавання її в просторі (кібернетика, обчислювальна математика, теорія інформації, теорія зв'язку).

Обговорення в літературі проблем використання ІР приводить, як мінімум, до двох важливих висновків. По-перше, розглядаючи інформацію як ресурс нарівні з іншими ресурсами суспільства, слід навчитися раціонально її використовувати. Це можливо лише за умови широкого впровадження сучасних інформаційних технологій (ІТ). Таким чином, вони стають важелем національного економічного розвитку. По-друге, нові ІТ можуть виявитися оперативним і гнучким інструментом формування людського мислення та інтелектуального розвитку суспільства.

Інформаційне суспільство. Глобальне інформаційне суспільство (ІС) на початковій стадії формується локально, у різних країнах цей процес йде з різною інтенсивністю і має свої особливості. Інформаційні суспільства мають три головні характеристики. *По-перше*, інформація використовується як економічний ресурс в усе більших масштабах, щоб підвищити ефективність, стимулювати інновації, посилити конкурентоспроможність. *По-друге*, інформація стає предметом масового споживання у населення. *По-третє*, відбувається інтенсивне формування інформаційного сектору економіки, темпи зростання якого вищі, ніж інших галузей.

Становлення ІС зумовлене двома взаємопов'язаними причинами — довгостроковими тенденціями економічного розвитку і технологічним прогресом. Економічна структура суспільства змінюється. Сфера послуг переважає над промисловістю і сільським господарством. Створення ж інформаційних продуктів можна віднести до сфери послуг в інформаційній індустрії. Сучасні комп'ютерні технології багаторазово збільшили нашу здатність обробляти інформацію і тим самим сприяли зростанню інформаційно насиченого сектору економіки.

При вивченні проблем ІД важливе значення має розуміння завдань інформаційного менеджменту і маркетингу, етики в інформаційній діяльності, захисту інформації та персональних даних від несанкціонованого доступу. Особливе місце займає людський фактор, зокрема рівень підготовки фахівців.

Стан освіти за спеціальністю "Документознавство та інформаційна діяльність" в Україні. Як зазначалося, набір студентів на цю спеціальність було здійснено у 1995 р., а перший випуск відбувся у 1999 р. В основу навчального плану було покладено кваліфікаційні вимоги до обсягу знань і умінь фахівця "Документознавець" з довідника кваліфікаційних професій 1995 р. — ДК 003:1995. Після цього були випущені довідники кваліфікаційних характеристик ДК 003:2005 та ДК 003:2010. Треба віддати належне тодішнім розробникам кваліфікаційних вимог, що з 1995 р. й дотепер кардинально не змінювалися, настільки повно вони були складені. Навчальний план корегувався тільки з розвитком обчислювальних потужностей персональних комп'ютерів і розробленням, відповідно до цього процесу, нових програмних систем. Як показала практика працевлаштування, фахівці, які пройшли навчання в ХДАК, завжди знаходили роботу в

різних інформаційних центрах, на підприємствах та в установах, органах державної влади і управління, організаціях соціальної сфери тощо, незалежно від напрямів їхньої діяльності. Навчальний план складається з двох основних блоків: перший — так званий гуманітарний, викладання дисциплін якого в основному забезпечує найстаріший в Україні факультет бібліотекознавства та інформатики; другий — відноситься до дисциплін, що забезпечуються двома технічними кафедрами на факультеті документознавства та інформаційної діяльності.

На сьогодні в Україні склалася парадоксальна ситуація: кафедри з напрямом "Документознавство та інформаційна діяльність" створені більш ніж в 20 університетах та академіях України. Виникає запитання, чи потрібна країні така кількість випускників спеціальності "Документознавство та інформаційна діяльність" з корпоративною методологічною підготовкою (яка часто не відповідає вимогам)? Наступне запитання впливає з попереднього: звідки взялася така кількість викладачів вищої кваліфікації, здатних на належному рівні вести підготовку майбутніх фахівців галузі? Висновок напрошується один: документоісти, очевидно, спрощено тлумачаться як отримання листа, його реєстрація в канцелярській книзі та відправлення на ознайомлення відповідному керівникові. Подібні підходи ведуть до підготовки фахівців невисокого рівня, зокрема, коли навчання ведеться викладачами суто гуманітарних напрямів: лінгвістами, філологами, істориками, філософами тощо. Відзначимо, що деякі з них виступають у пресі як фундатори спеціальності "Документознавство та інформаційна діяльність", не пройшовши навіть стажування в Харківській державній академії культури.

Висновки та рекомендації. Зі спілкування з окремими представниками кафедр напрямом "Документознавство та інформаційна діяльність" з'ясувалось, що керівники деяких технічних ВНЗ зневажливо ставляться до нього. Пов'язано це певною мірою з тим, що спеціальність відноситься до напрямку "Культура" і сприймається багатьма несерйозно, тільки як щось схоже на "мистецтво" і не більше. Дефініції "культура" присвячено кілька сотень визначень, залежно від напрямку наукової діяльності: філософія, етнографія, історія, соціологія, археологія тощо. Відомий культуролог України В. Шейко визначає базисом культури — матеріальну, над якою вже виникають інші надбудови (політична і духовна), похідні від неї [2]. Вона охоплює всю сферу матеріальної діяльності людей та її предметні результати (техніка, технології, зв'язок, використання енергії, споруди тощо). Предметна сфера "культура" набагато ширша, ніж предметні сфери університетів технічних напрямів, наприклад, нафти і газу, політехнічного, авіаційного тощо.

Керівниками та викладацьким складом галузевих кафедр напрямом "Документознавство та інформаційна діяльність" зовсім не вивчений галузевий документообіг, що потребує подальших досліджень і розроблень, наукові результати яких дадуть багатий матеріал і для дисертацій. У Харківській державній академії культури функціонують аспірантура, докторантура та рада із захисту дисертацій. Галузевий документообіг стосується таких напрямів, як нафто- і газовидобування та переробка, металургія, авіапромисловість, автомобілебудування та низки інших. Якщо політехнічні університети не мають вираженої галузевої спрямованості, як, наприклад, Одеський, то в них завжди є технічні кафедри: машинобудування, хімічної промисловості тощо. Вивчення галузевої спрямованості документообігу буде корисним як для абітурієнта, що обирає уподобану галузь, так і для країни.

Список використаної літератури

1. Асеев Г. Г. Электронный документооборот : учебник / Г. Г. Асеев. — К. : Кондор, 2007. — 500 с.
2. Шейко В. М. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець XIX — початок XXI ст.) : монографія : в 2 т. / В. М. Шейко. — Х. : Основа, 2001. — Т. 1. — 518 с.

Информационные ресурсы Украины в информационной индустрии рассматриваются с позиций обслуживания "внешних" пользователей (т. е. субъектов, не связанных непосредственно с их формированием); ресурсов массового использования; "встроенных" информационных ресурсов органов власти и управления разных уровней, на предприятиях и в организациях. Приводятся стандарты управления информационными ресурсами. Описываются квалификационные

требования к документоведу в информационной индустрии. Рассматривается уровень образования по специальности "Документоведение и информационная деятельность" в Украине.

Information resources of Ukraine in information industry are examined from the positions of servicing the "external" users, i.e. subjects not connected directly with their formation: resources of mass usage, "integrated" information resources of the authorities of various levels, enterprises and organizations. The standards of administration of information resources are presented. Competences of documentalists in information industry are described. The state of education in the field of "Document Studies and Information Activity" in Ukraine is examined.

Надійшла в редакцію 9 квітня 2013 року